

מבט על, גיליון 1,470, באוקטובר 2013

רוחות חדשות מרוסיה?

צבי מגן

בין ה-16 ל-19 בספטמבר 2013 התקיים ברוסיה כנס "וולדאי" השנתי, העשירי במניין. מדובר בכנס בינלאומי המפגיש מומחים ואנשי תקשורת מכל העולם העוסקים בענייני רוסיה, יחד עם בכירי הממשל ומעצבי המדיניות הרוסים. הפורום משמש מעין במה לאומית לדיון במגוון נושאים מרכזיים בעניינים פנים-רוסיים ונושאים הקשורים לזירה הבינלאומית. פרויקט זה מתנהל מראשיתו תחת חסותו האישית של הנשיא פוטין, המייחס לו חשיבות רבה כערוך להעברת מסרים חיוניים של ההנהגה הרוסית למערכת הבינלאומית.

בפורום הנדון השתתפו, לצד המומחים הזרים ונציגי הציבור הרוסי, לרבות ראשי האופוזיציה, גם צמרת הקרמלין, ובהם הנשיא פוטין, שר החוץ, לברוב, שר ההגנה, שויגו, ראש המטה הנשיאותי, איבנוב ועוד. הנושאים המרכזיים שנדונו בפורום נגעו בהיבטים שונים של התנויית דרכה העתידית של רוסיה במישור הפנימי (הגדרת תפיסתה ומאפייניה של השיטה הפוליטית) ובמישור הבינלאומי (הערכת המצב במערכות הגלובלית והאזורית וקביעת יעדי מדיניות החוץ). במכלול זה הוגדרו התפיסות החדשות לגבי מהות המבנה השלטוני – העדפת המגמה האוטוריטרית וקיומה של הדמוקרטיה המבוקרת.

כיעדים לאומיים מובילים במדיניות החוץ, שהוגדרו לאחר שני עשורים של לבטים וחיפוש הדרך, נקבעו אלה, המקפלים בתוכם את תפיסתה של רוסיה כמכוננת בגלוי לשיקום האימפריה, תוך ראייתם את עצמם כציוויליזציה נפרדת התרה אחר מעמד שוויוני עם המערב, וארצות הברית בראש ובראשונה. זאת, תוך התמודדות לביטול הדגם "החד קוטבי", השולט עתה ותוך נכונות רוסית להירתם לתחרות צבאית, טכנולוגית וכלכלית עם המערב, תחומים בהם קיימים פערים גדולים – לרעתה. כוון מועדף להתפתחות עתידית, הוא הפניה לעבר אסיה, תוך חתירה לכינון מסגרות אינטגרטיביות עם המדינות השכנות במרחב, תפיסה המוכרת כ"ארואסיה". נראה שחלק מהחלטותיה של רוסיה מתבסס על הערכתה, שארצות הברית מאבדת ממעמדה הבינלאומי, כפועל יוצא מחולשתו של ממשל אובמה, והדבר מזוהה כחלון הזדמנויות עבור רוסיה בתחרותה עם ארצות הברית.

בענייני המזרח התיכון, הנתפס עדיין כאזור חיוני מאד לאינטרסים הרוסיים, בין היתר, בשל היותו מוקד האיום של האסלאם הרדיקלי על רוסיה גופא, נסב הדיון העיקרי בנושאים הנוגעים לסוריה. בסוגיה זו הושמעו מפי בכירי ההנהגה הרוסית המסרים הבאים:

1. רוסיה הינה שחקן אזורי חשוב במזרח התיכון גם ללא קשר לתפקידה בהסדר סוגיית הנשק הכימי. רוסיה רואה בנושא הסורי לא רק חיפוש פתרון למלחמת האזרחים, אלא עיסוק בסדר העולמי בכללותו.

2. רוסיה לא צריכה את אסד אישית, אלא דואגת לעם הסורי ולצדק הבינלאומי.

3. סיום פרשת הנשק הכימי הסורי איננו סיום מלחמת האזרחים בכללותה, שאפשרית רק במסגרת הסדר בינלאומי. הדרך הנכונה לכך היא כינוסה של ועידת "ז'נבה – 2".

4. הרוסים ממשיכים לטעון לאי בהירות באשר לגורם שהפעיל את הנשק הכימי. לטענתם מדובר באופוזיציה. יחד עם זאת אינם נסוגים מתמיכתם בהסכם לפרוק הארסנל הכימי של סוריה.

5. אומנם אין לרוסיה ודאות שסוריה תשתף פעולה באופן מלא בפרוק מאגרי החל"כ אולם לתפיסתה של רוסיה אין להענישה (קרי, אין לכלול בהסכם את סעיף האיום עליה). נטען, שסוריה אינה דומה למערב ונוהגת על פי דרכה היא.

6. יש מקום לנצל את ההישג במגרש הסורי גם במגרש האיראני.

מבין הנושאים הנוגעים למזרח התיכון, שהוצגו על ידי פוטין אישית, הייתה גם ההתייחסות, המפורשת והבוטה, לסוגיית הנשק הגרעיני של ישראל. בעניין זה נאמר על ידי פוטין, כי הנשק הכימי של סוריה נוצר כאלטרנטיבה לנשק גרעיני ישראלי. יהיה זה נכון לדרוש מישראל להתפרק מנשקה זה, כי ישראל אינה זקוקה לו, בשל עליונותה הצבאית והטכנולוגית על שכנותיה, בעוד הנשק הגרעיני, המאיים עליהם, רק מפריע לה בזירה הבינלאומית והופך אותה למטרה. עוד הוא הוסיף, שבישראל עצמה יש המתנגדים לקיומו של נשק זה (התייחס לפרשת ואנונו, ללא אזכור שמו), וממילא ניתן לדרוש זאת מישראל, כי איננה חברה במועדון הגרעיני.

הודעה זו מפי הנשיא מעוררת תהיות. אין בה אומנם חידוש ביחס לעמדתה העקרונית של רוסיה, המצביעה באופן עקבי נגד ישראל בסבא"א (בעצם, כמו גם בנושאים רבים אחרים באו"ם) ותומכת בהצעת החלטה ערבית לגבי "היכולות הישראליות". רוסיה עשתה זאת גם בפורום האחרון של סבא"א, שם נותרה יחד עם תומכיה במיעוט, בעוד כל מדינות המערב הצביעו נגד הצעת החלטה זו. יש להניח, שגם בעתיד לא צפויה ארצות הברית להצטרף למגמה רוסית זו.

ואולם, הפעם תכניו הבוטים של המסר ונימת הדברים מפי הדרג עליון ברוסיה מאפשרים להניח שמדובר במהלך השונה במאפייניו מהעבר, הן בהקשריו הדו צדדיים הן באלה האזוריים. במישור הדו-צדדי הקפידה רוסיה עד כה על יחסים ידידותיים עם ישראל, תוך קידום שיתוף פעולה בתחומים מגוונים. הפעם, מאפייני המסר הנ"ל לא מותירים מרחב לספקות לגבי האפשרות שמדובר בעליית מדרגה בנכונותה של רוסיה להגביר את המתיחות עם ישראל ולפגוע במרקם היחסים החיוביים עמה – כאלה שנבנו במאמץ רב בשני העשורים האחרונים. יתכן ודבר מהווה גם ביטוי לתסכולה של רוסיה מרמת שיתוף הפעולה עם ישראל במישורים המדיני והכלכלי. מכל מקום, זה ניצחונם של הגורמים במערכת הרוסית שאינם אוהדים את היחסים הטובים שנקמו בין רוסיה לישראל.

במישור האזורי – המהלך הנדון משקף את עניינה של רוסיה בקידום מעמדה כשחקן אזורי המשפיע על כללי המשחק, תוך דחיקתה של ארצות הברית ממעמדה המוביל. מבין מניעיה האפשריים של רוסיה בהתנהלותה זו ניתן להצביע על כוונתה לגרור את ישראל למשא ומתן בנושא הסורי והאיראני, כמנוף לחץ וכקלף רוסי נוסף במשחקה האזורי מול ארצות הברית. בהקשר זה, מעניינה של רוסיה יהיה לקדם את השפעתה על איראן, תוך מאמץ לעכב את הידברותה המסתמנת של זו עם ארצות הברית. זאת על ידי יצירת זיקה בין התכנית הגרעינית האיראנית ומאגר הנשק המצוי, לפי תקשורת זרה, בידי ישראל – מהלך התואם את עניינה של איראן. שימוש אפשרי נוסף ברעיון זה הוא למקרה שבו יסתבך תהליך פירוקו של המאגר הכימי הסורי. במצב זה, ניתן יהיה להפנות אצבע מאשימה כלפי ישראל.

ניתן להניח, שרוסיה תמנע מלתרגם את עמדותיה אלה מהלכה למעשה – אל מעבר לממד הדקלרטיבי. היה ובכל זאת תקודם המגמה זו בפועל, בכוחה לשנות את כללי המשחק האזורי. מדובר בויתורה של רוסיה על מדיניותה "המאוזנת" בזירה הבינלאומית, ועל מעמדה כמתווך הוגן ובחירה בעמדה חד צדדית במזרח התיכון. המשמעות של האמור לעיל, שיש בהתנהלותה הבינלאומית והאזורית של רוסיה, כדי להשפיע על האינטרסים האסטרטגיים של ישראל.